

Bi Zimanê Zikmakî Ber Bi Azadiyê Ve

Salîha Ayata

Derîyê Zimanê Dayîkê

Gulçîn Adar

Ziwan; Xoverdayox o

Huriye Şahin

Hamşetsik u Lizun

Theodora Hobil

Süryanice

Kayuş Gavrilov Çalıkman

Mayreni

Esed Kedro

اللغة الإلزامية وأنا

Sara Sobhanî

زبان مادری در خاورمیانه

Işıl Ünal

Anadili ve
Toplumsal Cinsiyet

ZIMANÊ ME
RÛMETA
ME YE

İÇİNDEKİLER

1 **Derîyê Zimanê Dayîkê**
Salîha Ayata

5 **Ziwan; Xoverdayox o**
Gulçîn Adar

9 **Hamşetsik u Lizun**
Huriye Şahin

11 **Süryanice**
Theodora Hobil

13 **Մայրենի (Mayreni)**
Kayuş Çalıkman Gavrilof

16 **اللغة الإلزامية وأنا**
Esed Kedro

17 **زبان مادری در خاورمیانه**
Sara Sobhanî

20 **Anadili ve Toplumsal Cinsiyet**
Işıl Ünal

Dîrok vê nîşanî me dide ku bi dehan bi hezaran jin hene berhemên wan nehatine ecibandin loma berhemên xwe bênav an jî li ser navên mêran çap kirine hene, berhemên jinên bênav...

Chris Molesey dibeje ku: ‘Zimanê xewnê û fikirandinê zimanê dayîkê ye. Loma zimanê dayîkê gerdûna mirovan e’. Zimanê dayîkê çima girîng e û çima gelên bindest ewqas ji bo zimanê xwe têdikoşin? bawerim heta niha bi hezaran nivîs û gotar li ser vê meseleyê hatîne nivîsandin.

Dîrok; berxwedana jinan ya di qada ziman û edebiyatê de nîşanî me dide. Ji destê serdestan hatiba (ku gelek ceribandine) dê zimanê jinan jî zimanê jinan yên edebîyatê jî ji holê rakiribana. Jixwe demeke pir dirêj nehiştine ku ev zimanê ji alîyê dayîkê ve hatiye afirandin bibe zimanê edebîyatê. Ziman ji alîyê dayîkê ve tê afirandin lê derîyên zimên ya afirînerîyê(huner, edebîyat) ji bo jinan kîlîtkirî ye!

Ji bo jinan ziman, xwendin, nivîsandin û afrînerî çima girîng e? Ji Vîrgînîa Woolf bigre heta Sîrpuhî Dusap û bi dehan jin ji bo piştgirî bidin jinan û pêşiya wan vekin di mêjiyên me de gelek pirs û pirsênîşan ava kirine. Ji ber ku dîroka ku ji destê mêran hatiye nivîsandin, bi awayekî hişk pêşiya jinan girtiye û jinan derveyî nivîsandin û afirandinê hiştiye. Em behsa demeke pir dirêj dikin ku bi hezar salan weke bendek li dora jinan hatiye şidandin ji ber vê nivîskarên jin yên ku bi wêrekî nivîsandine ji bo jinan tenê gotine binivîsin nefikirin ku mêr çi dibêje binivîsin!

Demên ku nedihîştin jin binivîsin demên gelek dijar bûn ku tenê mafê nivîsandinê di destê mêran de bû. Lê tişteke gelek girîng hebû ku li ku dera cîhanê dibe bila bibe jin ji bo binivîsin li ber xwe dane, hewldan û tekoşînek bêhempa meşandine. Lê serdest bi awayekî hişk li hemberî vê berxwedanê derketine nexwestine li tu derên nivîskariyê navên van jinan derbas bibe. Dema em berê xwe didin antolojiyên wêjeyê heta sedsala 17'emîn di antolojiyan de navê jinan nabînin lê piştî sedsala 17'emîn jinên bi taybetî wêjevan gelek hewl didin lê dîsa jî wek jin heta sedsala 19'emîn navên jinan di antolojiyan de cih nagire. Her çiqas hewldaneke xurt a jinan hebe jî lê dîsa jî nahêlin navên jinan di antolojiyan de derbas bibe. Joanne Baletti-Thomas li ser vê mijarê dibêje ku balkêş e her çiqas hewl bidin jî heta sedsala 19'emîn navê tu jinan di antolojiyan de derbas nebûye.

Deriyên xwendin, nivîsandin û afirineriyê ji bo jinan jixwe heta sedsala 19'emîn girtiye lê heman demê de heta sedsala 19'emîn fikra serwer a di nav civakê de jî ev e ku di hêla kapasîteyê ve jî jin di asta mêran de nîne û kapasîteya jinan têra entelektueliyê nake. Dîsa fikreke ku di nav civakê de hakîm ev e ku dema jinek binivîse nikare berhemekê xurt û bêhempa biafirîne di asteke entelektuliyê de nikare were nixandin. Heman demê de ev fikr jî heye ku; jinek dema berhemek binivîse wek naverok mijarên vala, nehêja, hêsan, bêwesf dest digre ji ber vê jî di civakê de peyva 'pirtûkên jinan' tê afirandin. Dema jinek hewl bide tişteke binivîse di kategoriya 'pirtûkên jinan' de tê hesabandin û zêde girîng nayê dîtin. Gelek jin ji bo ku di nav vê kategoriyê de cih negrin dema berhemek dinivîsin li ser navên mêran çap dikin. Vîrgîniya Woolf li pirtûkxaneyekê dinêre û di rêza pirtûkan de tu pirtûkên jinan tune ye pir bibandor dibe û wisa dibêje: Heke di demên berê de jinek bendên patriarkayê bişkîne wêrek bibe berhemek binivîse an dê bibe nivîskarek bênav an jî dê li ser navê mêran berhema xwe çap kiriba (loma jî normal e ku di pirtûkxaneyê de pirtûkek li ser navên jinan tune be) Gelek nivîskarên jin mecbûr mane ku pirtûkê xwe li ser navên mêran çap kirine. Nivîskara ku navê George Sand bi kar aniyê xwe wek mêrek nîşan daye di rastî yê de jin e û navê wê Amantîne Lucile Dupin e (1804-1876) Dîsa nivîskara Fransî Sidone-Gabrielle Colette pirtûkên xwe li ser navê hevjinê xwe Henrî Gauthier Villars çap kiriye. Dîsa nivîskara Ermen Sîrpuhî Dusap (1841-1901) jî ji bo pêşîya jinên Ermen veke sê roman dinivîse lê ji aliyê cemaata Ermenan ve pir tê rexnekirin û naveroka pirtûkên wê (wekî asteke edebî nîn e) nayê ecibandin.

Dîrokê vê nîşanî me dide ku bi dehan bi hezaran jin hene berhemên wan nehatine ecibandin loma berhemên xwe bênav an jî li ser navên mêran çap kirine hene, berhemên jinên bênav...

Di dîrokê de xwendin û nivîsandina jinan ji aliyê civakê ve demeke pir dirêj asayî nehatiye dîtin, gelek mînakên jinan hene ku ji bo vê têgihiştinê bişkînin gelek hewl dane. Jinan bi israr deriyên xwendin û nivîsandine ya asêkirî xistine û hejandine. Lê bi zanetî tim deriyên dibistanan ji bo jinan hatiye girtin serdestan tim xwestine jin li derveyî hînbûnê bimînin û jinan çiqas derî xistibe ewqas hişk ev derî li ser wan de hatiyê girtin. Mafên xwendinê tenê bûye para mêran û dema jinek xwestiye xwendin û nivîsandinê hîn bibe gelek ecêp hatiye dîtin. Lê li hemberî vê di civakê de mêran berê dane dibistan û zanîngehan asta tê xwestin de xwe pêş ve birine û mijarên wek eşq, felsefe, polîtîka, dîrokê de nivîsandine di ser de sînorên zayendiyê jî li gorî xwe xêz kirine û bi rehetî li ser gelek mijaran nivîsandine. Jinan jî piranî perwerde nedîtine û bişans bin bi awayekî xwendin û nivîsandin hîn bûne wek mînak; Romannûsa îngilîz June Austen xwendin-nivîsandinê ji nasekî xwe hîn bûye û ji ber vê xwe pir bişans hîs kiriye. Çîroknûsên pakistanî Hajra Masror, Khadîja Masror xwendin-nivîsandinê ji pirtûkxaneyê bavê xwe hîn bûne, piştî bavê wan dimire bi rehetî xwe digihînin pirtûkxaneyê û bi xwe perwerde dikin. Xwişkên Bronte; Charlotte Bronte(1816-1855), Emîly Bronte(1818-1848), Anne Bronte(1820-1849) xwendin-nivîsandinê ji berdestiyê mala xwe hîn bûne. Bavê wan kesekî zana ye û li gorî dema xwe wek rewşenbîr tê hesibandin lê dîsa jî nexwestiye keçên wî xwendin-nivîsandin hîn bibin. Bi dehan mînakên wisa em dikarin bidin ku bi darê zorê van jinan xwe perwerde kirine û nivîsandine. Ev rewş heta sedsala 20'emîn berdewam kiriye û heta sedsala 20'emîn nivîs û afrineriya jinan wek bêehlaqî hatiye pênase kirin. Heta Dale Spender di pirtûka xwe ya Beriya June Austen sed jinên wêjevan yê baş de dibêje; heta sedsala 20'emîn jinek dema pirtûk nivîsandiba weke fahişe dihat hesibandin laşê xwe firotin û pirtûka xwe firotin ji bo jinan weke hev dihat hesibandin!! Û di serde jî berhema jinan derketibe jî weke naverokek vala dihat hesibandin yanê di çavên civakê de xwe firotan û nivîskarî dibû heman tişt û jina dinivîse îxanetê li jinan dike û ji hêla ehlaqê ve jî dibû jineke ketî. Li hemberî hemû zehmetî û zordariyan jinan berê xwe dane nivîsandinê û her çiqas ji civakê werin dûrxistin jî bi israr, veşartî û jineke wêrek di qada nivîskariyê de cihê xwe girtine û tekoşîneke mezin dane. Lê dîsa jî wek naskirin û xwendin tu caran ji aliyê xwendevanan ve wek mêran nehatine hesibandin. Vîrgîniya Woolf ji bo vê rewşê di pirtûka xwe ya Odeyek Ji Bo Xwe de wisa dibêje; Xwişkeke Shakespeare hebe dê çi biba- yanê xwişkeke wek Shakespeare di heman malbatî de mezin bûye û bi qabîliyet heba? xwişkek heba gelo me yê îro wê nas kiriba an heman derfet dê ji bo xwişkê jî derbasdar biba? Em hemû bersiva vê pirsê dizanin. Ji ber vê yekê helbestvana navdar Furux Furuxzad serdestiya qada afrîneriyê dişibîne sîsarkan û di helbesta xwe de dibêje;

Li serserê min sîsarkek (akbaba)

Li bendê ye ez bimrim

Wax li halê min

Fersend ji destê min biçe

Hemû jin dizanin ku sîsarkek li serserê wan li benda mirina wan e lê dîsa jî ew dev ji zimanê
xwe û afrînerîya xwe bernadin...

Wina ameyîne sewîyeyêke êdî kurdî sey “kart-kurt” bi name kerdêne û nê absurdîye waştêne pêro komelî de bidê qebûlkerdiş. No înkarkerdiş hema zî bi hawayêk sîstematîk dewam keno.

Goreyê îzahatê zanistî; însan hema pîzeyê dayîka xo de yo vengawer eşnaweno û wexto ke yeno dinya zî tewr zêde dayîka xo dir beno. Girêdayîşê dayîke û tutî/e zere ra heta teber est o û xeylê çîyan dayîka xo ra museno/a. Mamosteya tewr verêne dayîke ya. Hem musnayîşê çekûyan de, hem kulturî de, hem werd û şimitîşî de yanî rolmodela tewr verên dayîk a. Nê semedî ra wexto ke ziwan bêro vatiş, tewr verên “dayîke” yena hişê merdimî û coka zî termê “ziwanê dayîke” ca girewto. Ziwanê dayîke çira hende muhîm o? Çira pêro şarê dinya hende muhîmî dayê ci ke rojêke dîyar kerdê û sey roşan pîroz kenê?

Her serre 21 Sibate de pêro dinya de sey Roja Ziwanê Dayîke ya Dinya yeno pîrozkerdiş. Sebebê weçînayîşê nê tarîxî zî 1952 de Bangladaş de semedo ke ziwanê bengalî bibo ziwanêk fermî, protestoyî amebî kerdiş la hêrişê çalakîkeran amebî kerdiş û bi desan çalakîkerî amebî derbkerdiş û kiştiş. Hukmatê Pakîstanî waştibî ke tena yew ziwan bibo fermî û ziwanê bengalî qedexe kerdibî. Têkoşînî dir ziwanê bengalî zî ame qebûlkerdiş û

êdî fermî de ca girewt. Nê semedî ra UNESCO 17 teşrîna peyêne 1999ine de 21 Sibate sey Roja Ziwanê Mîyannetewî îlan kerd. A roje ra nata pêro şarê dinya 21 Sibate sey roja ziwanê dayîke pîroz kenê. Heto bîn ra dinya de hema zî hîn ziwanî bindest ê. Dewletê ke tena fehmê faşîzm ser o awan bîyê, polîtîkaya yewperestî dewam kenê. Şarê dinya zî vera nê de semedê bîyayîşê xo şoriş keno. Helbet tu netew, tu nîjad û tu gane qedexeyê nasnameyê xo nêşkeno qebûl bikero. Yê ke xo rê rêzdar bê, yê ke bi nasnameyê xo ser berz bê, hemverê qedexekerdişê ziwanî de nêşkenê bêveng bimanê. Ewro roj kurdî nimûneyê tewr pîlî yê. Senî şarê Bangladaşî vera qedexeyê ziwanê xo sere wedaritî, şarê kurdî bi seserran o vera nê qedexeyê xidarî de xo ver danê. Bi awankerdîşê Komara Tirkîya dir zextê ziwanê kurdî ser o hîna zêde bîyî û polîtîkaya yew ziwanî ameye caardiş. Kurdê ke vernîya komere de îdare, weşanê rojname, şuxilnayîşê ziwanî de zêde problem nêciwîyayîne, badê rejîmê faşîstî yê Ataturkî de êdî tu wareyî de bîyayîşê înan rê destûr nêame dayîş. Kurdî na cografya de estbî la serê kaxidî de çinbî. Yanî kurdî ancax eşkenê bi nasnameyê tirkî bibê. Sewbîna bîyayîşê înan tu wareyî de nêame qebûlkerdiş. Mîyanê komara tirkan de semedê kurdan tena cayêk dîyabî, o zî qetlîam û binpaykerdiş bî. Serranê 1928î ra nata herfê kurdî, rengê kurdî û xeylê çîyê kurdî qedexe bî. Ê serran de tedayê wina pîlî ameyîne kerdîş ke kesê ke kurdî qisey kerdêne rastê tewir tewir hêrişan ameyîne. Wina ameyîne sewîyeyêke êdî kurdî sey “kart-kurt” bi name kerdêne û nê absurdîye waştêne pêro komelî de bidê qebûlkerdiş. No înkarkerdiş hema zî bi hawayêk sîstematîk dewam keno. Tirkîya de xeylê milletî ciwîyenê la qanûnê tirkîya xêrcê tirkan tu netew, tu millet, tu ziwanî rê ca nêdano û destûr nêdano ke milletê bînî têduştî cuya xo dewam bikerê. Kulturê bînî êdî êdî mîyanê nê sîstemê yewperestî de helîyenê. Tabîî nê pêro çî zî game bi game ameyî kerdîş. Komare dir vernê de têgêrayîşê ke kurdî mîyanê înan de bî ameyî tesfîyekerdîş, hêzê înan zeyîf kerd. Cayê ke mîrîtî estbî, îdareyê ci wedarna. Medreseyê ke hêlînê ziwanê kurdî bî, qedexe kerdî. Kovare û rojnameyan qedexe kerdî. Ê wextî de yê ke nê zulmî qebûl nêkerdêne û sere wedarîtine zî estbî. Serkêşê kurdan ra sey; Şêx Seîd, Seyîd Riza, Zarîfe Ana, Alî Şêr û xeylê xoverdayoxî bînî ke vera dewleta tirkan vejîyayî estbî. No prosesê îmhî û asîmîlasyonî serranê 90an de tewr bî xidar. Dewlete xususî zulm serê şarî de kerd ke dewanê xo terk bikerê û mîyanê bajaran de şarê kurdî nasnameyê xo ra dûrî bikewê. Vernê de hedefê ci zeyîfkerdişê hafizayê kulturî bî. Çike dewijê ke dewan de kulturê xo, nasnameyê xo bi asanî pawitine, şaristanan de, metropolan de mumkin nêbî. Dewan de her kes eynî ziwanî xeberî dayîne la bajarî wina nîyê. Her tewir komel ca gêno û merdîm cayê fermîyan dir hîna rî bi rî maneno û no zî xo ra dûrbîyayîş awan keno. Badê vengkerdişê dewan helbet hêrişê polîtîkaya şerê taybetî bajaran de zî nêqedîya. Asîmîlasyonî tewr tuj mîyanê bajarî de ame caardiş. Deyîran ra

bigîrê, rengan ra, rengan ra bigî rê nameyan ra her tewir zextî kurdan ser o dewam kerd. Çiqas hêrişî dewam kerdî, hende zî têkoşîn hêzdar bî.

Helbet serkêşa nê têkoşîn û şorişî zî cinî bî. Cinî ke pîzeyê înan bi sunguyan qelişîya ancî bîyayîşê xo ra, ziwanê xo ra fek vera nêda. Keyeyê înan verê çîmanê înan de bî welî, biisrar wayîrê kulturê xo vejîya û tutanê xo rê musna. Eke ewro roj hema zî no ziwan, no kultur payra yo, xêrê têkoşîn û wayîrvejîyayîşê cinî yo. Cinî esasê ziwanî ya. Hîkayeyî, deyîrî, duayî, dengbêjî nê pêro çî kerdî bêmerg û heta neslê ma neql bî. Belkî wareyê nuşteyî de hêzê cinî çinbî la edebîyatê fekî de cinî kerraya mîhengî ya. Badê serranê 80an cinîya kurde ke bi rêxistinê azadîye dir ancî nasnameyêk girewt, hem vera fehmê dewlete û hem zî vera fehmê camêrdîye sere wedarna. No hêz cinî hîna kerd biquwet û cinî her hetî de bi nasnameyê xo vejîya vernîya komelî. Êdî hetê edebîyatî de, hunerî de û xusîsî hetê ziwanî de tesîrêk pîl komelî ser o kerd. Kurdistan de no hêzdarbîyayîşê cinî, dewlete tersna. Na rey polîtîkayê şerê taybetî fîna dewre û waşt ke hêzê cinî qels bikero. Helbet hedefo ewil zî ziwan o û yê ke ziwan gane verdene zî cinî ya. Dewlete senî nêzdî bî? Vernê de bi linga perwerdeyî cinî rê ziwanê aye kerd hacetêk şermî. Nê çî zî herêm herême kerdî. La hîn herêmî polîtîkaya asîmîlasyonî xeylê bi zanayîş û xidar bî. Goreyê çimeyê “Belge ve Tanıklarıyla Dersim Direnişi” qalê Sidika Avar ke xususî semedê herêma Xarpêt û Dêrsimî ameya tayinkerdiş wina qal keno: “Komara Tirkîya demê xoverdayîşê Dêrsimî de hêz dabî polîtîkaya xo ya tirkkerdiş û her mamosteyêk sey mîsyonerêk tayîn kerdibî. Ê serran de kesa tewr zêde asîmîlekerdoxe Sidika Avar bîye. Semedê tirkkerdişê cinîyanê Xarpêt ra heta Dêrsim amebî wezîfedarkerdiş û bi nameyê mamostetî nê çî kerdêne. Sidika Avar ameyîşê xo yê Kurdistanî bi xo wina vana: “Ameyîşê xo yê tîya mi zanayîne. Ataturkî vatêne ke sebebê serewedaritişan nêwendîş o. Nê semedî ra Ataturkî waştêne tirkî bikewo nê herêman û her çî destê dayîkan de yo. Eke ma dayîkan rê tirkî bimusnê û tirkî bidê heskerdiş do tutî zî tesîr bibê û kulturê tirkî bi asanî qebûl bikerê. Eynî wextî de do kurdî ra û kurdbîyayîş ra zî dûr bikewê.” Sidika Avar zî vernê de xo şarê herême rê dana heskerdiş. Yanî bi nêzdîbîyayîşê “ez zî şîma ra ya” nêzdî bena. Timî hetê wendekaran de bena û xo bi înan dana qebûlkerdiş û sempatî ke mabêne şarê kurdistanî û xo de viraznena. Sidika Avar dewamê qiseykerdişê xo de demê tertileyê Dêrsimî û pey ci wina qal kena: “Telefon mufetîşî rê ame kerdiş. Yê ke ameyê gulevarankerdiş, înan ra 8 tutî ameyê tepîştîş û teslîmê Sazgehê Pawitişê Tutan ameyê kerdiş. Mîyanê 8 tutan de 2 tenî emrê înan pîl bîyo û ma rê şîrawenê. Do ewnîyayîşê înan mekteb bixo bikero. Semedo ke “keyeyê asîyan” ra yê do tena karê mektebî de bêrê şuxilnayîş.” Sidika Avar şîna herêma Dêrsimî û kênanayan arêdana. Helbet no semedê kênayî zanaye bê nîyo. No xususî semedê herêmeke xoverdayox ê, wayîrê îtîqadêk saxlem ê, wayîrê kulturêk bingeyînî hêrişêk o. Gama ke nê

kênayan asîmîle bikerê, do keyeyêk asîmîle bikerê, keyeyêk do beldeyêk, beldeyêk mezrayêk, mezrayêk, qezayêke û qeza zî bajarêke. No pêro sey xelekêke yo û çiqas şino hîra beno. La mamosteyê sey Sidika Avar yê faşîstî çîyêk kerdî xo vîr ra ke rayberê sey Sakîne Cansiz do înan rê bibê cewabêk pîl û sîlayêk xoverdayîşî bidê rîyê înan ê gemarînî ro. Belê, çekê înan ê asîmîlasyonî, qirkerdişî estbî la hemverê nê de çekê cinîyanê ma yê xoverdayîş û serewedaritişî estbî. Sakîne Cansiz ke ewro semedê cinîyanê kurdan sembola xoverdayîş û şorişî ya, sîlayêk pîl da rejîmê faşîstî ro û înan ra mojna ke bi gulevaran, sunguyan, remnayîşan, asîmîlekerdişî de ê serkewte nêbîyê. Cinîyê kurdî rêxistinkerde yê, berardeyox ê, têkoşêr e û kayanê dişminî ra haydar ê.

Ê Kayê ke seserran bi wayîtî û biratî waştî ma bixapênê û cayê fermîyan de ziwanê ma sey “x” biname bikerê. Ma cinî êdî ferqê nê kayan de yê ke îqtîdar hetêk ra qanalê Trt Kurdî akeno û hetêk ra zî kanalê ma yê kurdî padano. Ma ferqê ê kayê ke ê silamê kurdî danê û vatişê ma yê “pêşî peya” pak kenê. Govendanê ma qedexê kenê û şarê ma tepişnenê la hetêk ra zî dewlemendîya govendanê Tirkîya qal kenê! Belê, ma rindî zanê ke ê do hemverê nê cinîyan û xoverdayoxan de vînî bikerê. Ma zanê ke do ziwanê dayîke pêwa pêro asîmîlasyon-otoasîmîlasyonî, pêwa pêro qedexê û tedayî timî gane bo û zîl bido. Do hişmendîyê kemalîzm, faşîzm, tirkîzm vînî bikero û Tirkîya de ziwanê ke ver bi çinbîyayîşê de yê bixelisyê û bîyayîşê xo domdar bikerê. No ziwanê dayîke ke vatişê kal û pîran o, do neslê ameyoxî de zimî bido. Ziwan semedê pêro şaran muhîm o la semedê şarê kurdî tewr muhîm o çike ziwanê ma rêça siranê tarîxî xo de hewêneno, nexşê rengînî yê kulturî neqş keno. Ziwanê dayîke nasnameyê eynike ma yo û çîyo ke ma keno ma yo û eynî wextî de neqlkerdişê hafizayê komelî yo.

Ziwanê dayîke, ma raştîya ma dir dano ciwîyayîş û kerraya esasê nasnameyê ma yê kolektîfî yo. Muhîmîyê ci helbet tenê semedê ronayîşê têkilî nîyo; semedê bîyayîşî, bîyayîşî dir kulturêk, tarîxêk û wetayêrê ciwîyayîşê parçeyêk komelbîyayîşî yo. Ziwanê dayîke însan bixoy, şîr o, destan o, şoriş o û xoverdayîş o!..

Hamşetsik u Lizun

Huriye Şahin-23 Şubat 2025

Hamşetsik oğteharur (700) dayetse Medz Haykin Kotayk u Aragotsotn Kağaknun viyeladzin, Bizansin meç e elloğ Pontusin dağvortsadzin.

Pontusniva inçama egin?

Arapnin Medz Haykin meçnituz medadzin, Haykin meç e Amatuni azkadohnoun tevadzunin, şad me poğh uzadzunin. Meokna devadz çunin, anu vaan medz babun Amaduniin tsvonadzunin; andi hedev dağnuknan viyeladzin. Pontusin meç e elloğ İrizeyin sayetse dag e kağer şinadzunin. Nestadz dağın anune Hamam Amatunin, Hamşen, astadzuni. Hamam Amatuniin oğteharur (700) dayetse şinadz prensluğē, hazarcorsharurutsuniine (1489) dayetse Osmanlin Geçetsudz. Hamşetsik andi hedev Osmanliin varçutyunin dage medav.

Osmanlin hazaroğteharurutsun (1780) dayetse Arevelk Tuğdzovun emmen joğovurtuni zoovi Mahmedagan aav. As joğovurtunnies: Canie, Gurcinie, Rumie u Haşetsikin.

Osmanlin astadz dayetses, meotse Mahmedagan enim deyi tsvonuş i gebedza. Meotse gese tayva, gese tayve pağadzin. Dağē menatsadznin a Mahmedagan ağadzin. Tayve pağçoğnin Ğhopai sayın dage kağer şinadzunin. Tayva pağadznin a Trabzon, Gresun, Ordu u Samsunniva kenatsadzin. İsa Kagaknus entame Rumie abreguni. Meoke anots meçe barvadzin, Hristian menatsadzin. Ğhopaive pağçoğnin, hazarutharursanuhingin (1825) Mahmedagan ağadzin.

Asor Hamşetsik İrizein Çamlıhemşin, Hemşin, Çayeli, Ardeşen, Fındıklı; Arvinin Ğhopa, Kemalpaşa, Borçka, Murgul; Adapazarı, İzmit, İstanbul, İzmir, Bursa, Ankari abrigun. Turkiyetsas turtsev; Rusyain Soçi, Gresnada, Kazakistan, Kırgızistan, İran, Hayestan Avrupa u Amerikain abrigun.

Hamşetsedz lizun hin Hayerenn a.

İnçi?

Hazaroğteharur dayetse (1700) Mahmedagan ağadzin, andi hedev maktap ertal çığartsadzin; an hama mer lizus megal Hayoun lizvetsan rajanum genik.

Lizu

Hamşetsedz hama inçuk himi şad ğhosetsan; Hamşetsik Ermeniin ta Turkin ta?

Hamşetsedz inç elluş e, Hamşetsik inçbes ğhosigun anu putenuş bidi.

Hamşetsedz hama kir kiyogñin, Hamşetsik “inçbes ğhosigun” anu şad putain oç. inçi putain oç? Hamşetsedz lizun gorsevi k’uzin anu hama.

(Hamşetsnak Lizu Kidanutun, Huriye Şahin) kirkan hedev al ook, Hamşetsik Turkin, asel çıgaa. Kirk e gartoğē inknuinke, as Ermenica a, g’asa.

Ermenicain ergu parpar go:

Meg e, Ermenistanin u İranin ğhosvi gu; asu (UM) gurubi g’astevi.

Megaln a Turkiyeis u Turkiyetsas zoovi kenatsadz Ermenike ğhosigun; asu a (Gİ) gurubi g’astevi.

Hamşetsedz lizun (Gİ) gurubin meçn a.

Hamşetsedz Osmanlin hazarutharur (1700) dayetse zoovi Mahmedagan ağadzuni.

Mahmedagan ağadzin hedev a mer lizutsoves maktap gartatsadz çık, anu hama mek hin Ermenica ğhosiguk.

Մայրենի (Mayreni)

Kayuş Çalıkman Gavrilof-23 Şubat 2025

ԽՈՍՔ ԻՄ ՈՐԴՈՒՆ

Այս գարնան հետ, այս ծաղկունքի,
Այս թռչնակի, այս առվակի,
Յետն այս երգի ու զարթոնքի
Բացվեց լեզու՛ն իմ մանկիկի:
Ո՛ւ թոթովեց բառ մի անգին
Հայկյան լեզվից մեր սրբազան,
Ասես մասունք հաղորդության
Դիպավ մանկանս շրթունքին...
– Լսի՛ր, որդիս, պատգամ որպես
Սիրող քո մոր խո՛սքը սրտանց,
Այսօրվանից հանձնում եմ քեզ
Հայոց լեզու՛ն հազարազանձ:
Կտրել է նա, հանց աստղալույս,
Երկինքները ժամանակի,
Շառաչել է խռովահույզ

Սլացքի հետ հայկյան նետի,
 ՈՒ Մեսրոպի սուրբ հանճարով
 Դարձել է գիր ու մագաղաթ,
 Դարձել է հո՛ւյս, դարձել դրո՛շ,
 Պահել երթը մեր անաղարտ...
 Նրանո՛վ է մրմրնջացել
 Հայ պանդուխտը վերքն իր սրտի,
 Նրանո՛վ է որորտացել
 Կռվի երգն իմ ժողովրդի,
 Նրանո՛վ է մայրս ջահել
 Ինձ օրորոց դրել մի օր,
 Հիմա եկել, քե՛զ է հասել
 Նրա կարկաչը դարավոր...
 Բա՛ց շուրթերդ, խոսի՛ր, անգի՛ն,
 Ժիր դայլայլի՛ր, ի՛մ սիրասուն,
 Թող մանկանա՛ քո շուրթերին
 Մեր ալեհե՛ր հայոց լեզուն...
 Պահի՛ր նրան բարձր ու վճիտ,
 Արարատի սուրբ ձյունի պես,
 Պահի՛ր նրան սրտիդ մոտիկ,
 Քո պապերի աճյունի պես,
 ՈՒ ոսոխի զարկիցը սև
 Դու պաշտպանի՛ր կրծքով նրան,
 Ինչպես մո՛րդ կպաշտպանես,
 Թե սո՛ւր քաշեն մորդ վրան,
 ՈՒ տե՛ս, որդիս, ո՛ւր էլ լինես,
 Այս լուսնի տակ ո՛ւր էլ գնաս,
 Թե մո՛րդ անգամ մտքիցդ հանես,
 Քո մա՛յր լեզուն չմոռանա՛ս:

Արեւելահայերեն բնագիրով ընդօրինակուած այս գեղեցիկ բանաստեղծութիւնը
 առաջին անգամ լսած եմ մօրս բերնէն: Հայաստանցի հռչակաւոր
 բանաստեղծուհի Սիլվա Կապուտիկեանի խօսքերն են որ իմ սրտիս մէջ մխրճեցին
 նախանձախնդրութիւն եւ սէր մայրենիի հանդէպ: Իսկ մայրենի լեզուի առաջին
 ուսուցչուհիս բնականաբար եղած է մայրս որ զանազան պատմուածքներով,
 ոտանաւորներով պատճառ դարձած է ներաշխարհս գունաւորելու: Երբ

ուսուցչուհի կ'ըսեմ չկարծեք թե հեգնանք կամ ճիշդ հակառակը գովեստ կայ խօսքերուս մէջ: Մայրս իմ ծնունդիս պատճառաւ պաշտօնէ հեռանալու ստիպուած ուսուցչուհի մըն էր: Խեղճ կիներ շատ սիրած մանկավարժական արուեստին համը բերանը մնացած ըլլալով կարօտը յագեցնելու կ'աշխատէր այդ երեւակայութեամբ թէ ես իր աշակերտն եմ, դասարանն ալիանդիսացած էր մերթ ճաշասեղանը մերթ խոհանոցը շատ անգամ ալ նստելու սենեակը: Մեր տան այս տարբեր բաժանումներու մէջ բանջարեղէնի անունները, մանկական քառեակները, անասուններու հայերէն անունները եւ հայկական պատմութիւնները կը տողանցէին ինձ հետ:

Հիմա երբ ետ դարձ ընելով յիշելու կ'աշխատիմ իմ մանկական այն երանելի օրերը ու յաջորդող դպրոցական հսկայ ժամանակաշրջանը երախտագիտութեամբ կը խոնահիմ մօրս առաջքը, որովհետեւ մայրենին սորվելու, օգտագործելու ամենալաւ (չըսելու համար միակ) երթիկն է ընտանեկան տունը եւ ծնած օրէդ սկսեալ իր մայրենին քեզի փոխանցող մայրդ է միակ դաստիարակը:

Մինչդէռ դպրոցը այդպէ՞ս է, յատկապէս երկրի մը մէջ իբր փոքրամասնութիւն ապրող մեզի պէս հողագուրկ ազգերու կիսափուլ դպրոցներուն մէջ շատ անգամ դատապարտուած ես գիտցածդ ալ մոռնալու: Իսկ եթէ ընտանիքէդ արդէն լեզուդ չես սորված ատակ ես խօսելու իշխող երկրին տիրապետող լեզուով եւ դիւրաւ վարակելու զայն շուրջիններուդ եւս:

Այսպէսով տարիներ շարունակ կորսուեցաւ հարիւրաւոր բարբառ եւ այլեւս [մահամերձ](#) է մեր սիրելի մայրենին «Արեւմտահայերէն» ը:

Այսօր ի՞նչ նշանակութիւն ունի Չապել Եսաեանի խօսքերը՝

«Մեր հայրերէն մեզի աւանդուած ժառանգութիւններէն ամենէն շքեղը, ամենէն իրականը մեր գեղեցիկ, հարուստ եւ մեծավայելուչ լեզուն է, պէտք է պահպանենք յուզումով, հրայրքով եւ խանդաւառութեամբ: Ես վստահ եմ, որ կը պաշտպանենք»

Եւ արդեօք մեծանուն դերասանուհի Սիրանոյշի ախտորոշումը այսօրս կը մատնանշէ երբ կ'ըսէ՝ «Մեր մայրենի լեզուն ազգային պարտեզի վարդն է. առանց անոր մենք չունինք հրապոյր: Առանց մայրենի լեզուի մենք մեռած ենք»

Գայուշ Չալըքման Կ.

في البداية، أريد أن أقدم نفسي. اسمي بيان كدرو ، وأحضر درجة الماجستير في التاريخ الحديث والمعاصر . أنا سوري الأصل والهوية . اضطررت إلى مغادرة بلدي سوريا بسبب ظروف الحرب الصعبة . لجأت أنا وعائلتي إلى هذا البلد لأنه قريب من الحدود السورية التركية . وكما يعلم الجميع فإن اللغة لا تقتصر على الكلمات فحسب، بل هي جسر للإنسان للتواصل بشكل أفضل مع المجتمع الذي يحيط به وهي جزء لا غنى عنه ومهم من الهوية الثقافية لأي إنسان، لأنه من خلال اللغة فقط يستطيع التواصل والتعبير عن مشاعره ومشاكله وهمومه ومخاوفه . بالنسبة لي، كان أحد أكبر التحديات التي واجهتها هو حاجز اللغة بعد وصولي، شعرت بإحساس الحقيقي بالغربة . كانت هناك عوائق كثيرة أمامي؛ وكان أهمها اختلاف اللغة وبعض التقاليد، والثقافات . وهذا ما جعلني غير قادر على التواصل مع العالم من حولي ووضعني في أماكن كثيرة أشعر فيها بصعوبة كامرأة واجهت حاجز اللغة حتى عند الحصول على الحق في الصحة، وكان من الصعب جدًا التعبير عن نفسي والحصول على الدعم العام . من ناحية، أجبرتني الهجرة القسرية والصدمات التي سببتها على التكيف، ومن ناحية أخرى، استبعدنا الناس من خلال حاجز اللغة . ثم دفعتني الظروف للعيش في مكان آخر . وصلنا إلى مدينة اسمها ماردين على الحدود السورية التركية . لقد تغير الكثير في حياتي في هذه المدينة التي غالبية سكانها من الأكراد ، وكان هناك موقف آخر لفت انتباهي : الأكراد الذين كانوا مواطنين في هذا المكان لم يتمكنوا من الحصول على أي دعم شعبي باللغة الكردية، أي لغتهم الأم، وهذا قد يظهر أنني أشارك نفس المشاعر مع الأكراد . أثناء إقامتي هنا، تمكنت من الاندماج مع بيئتي، رغم أن الأمر كان صعباً للغاية . حتى أن التقاليد كانت متشابهة إلى حد كبير . التحقت بدورات اللغة التركية في مراكز دعم المرأة لتحسين نمط حياتي، حيث تعلمت الحروف التركية ونطقها، وحفظت بعض الجمل التي تمكنني من خدمة نفسي أولاً ومن ثم عائلتي . إنه تحدي مهم بالنسبة لي . أكملت دراستي في الجامعة وبدأت من الصفر بمجال خبرة جديد غير تخصص القانون الذي درسته في سوريا . نتيجة الحرب تحولت إلى شخص لا يتكلم لغة، ولا مهنة له، ولا يعرف شيئاً ولا وجود له، وكأنه مولود جديد . ومن بين الأشياء التي خسرتها كانت مهنتي . بعد ذلك، درست التاريخ في ماردين وأكملت درجة الماجستير في نفس المدينة، وتخصصت في التاريخ الحديث . والمعاصر . لقد كانت تجربة مليئة بالتحديات هي التي رفعتني ومن خلال ذلك قمت بتحسين نفسي وتحسينها في كل جانب . أمتلك حالياً المفردات التركية التي تسمح لي بالتواصل مع الأشخاص من حولي وتعبير عن العقبات واحتياجات التي أواجهها .

فرزندان چنین خلقی نسبت به فرهنگ، اندیشمندان، زبان، تاریخ و تمامی گذشته خود بیگانه گشته، بر اساس نقشه ای که برایش ریخته اند، به نسلی آماده به پذیرفتن بردگی تبدیل خواهند شد. زیرا یک نسل تنها زمانی به برده تبدیل خواهد شد که از زبان مادریش و از فرهنگ و تاریخش جدا افتاده باشد.

زبان مادری، همان زبانی است که ما از زمانی که متولد می‌شویم، به آن فکر می‌کنیم و در خواب به واسطه‌اش سخن می‌گوییم.

در خاورمیانه، زبان مادری بسیاری از افراد پیش از آنکه فارسی، ترکی یا عربی باشد، کردی، لری، بلوچی و غیره است و ما به چنین تنوع قومیتی در منطقه افتخار می‌کنیم. شاید برخی افراد بابت لهجه خود حس خوبی نداشته باشند اما باید حتماً به این موضوع توجه کنید که هیچ زبانی از زبان دیگر برتر نیست و ما با هر رنگ و هر زبان با یکدیگر برابر هستیم. جمله معروفی در این زمینه هست که می‌گوید: اگر می‌بینید فردی با لهجه با شما صحبت می‌کند، به معنا است که حتماً یک زبان از شما بیشتر بلد است.

در واقع این جمله، حقیقتی است که نباید از کنار آن به سادگی عبور کرد.

زبان اول یا مادری یک فرد قسمتی از هویت شخصی، هویت اجتماعی و هویت فرهنگی او می‌باشد. یادگیری سخن گفتن به زبان مادری در رشد عمومی و کلی انسان تأثیر بسزایی دارد. تأثیر دیگر زبان مادری یا زبان اول، این است که باعث بازتاب و یادگیری عملکرد و صحبت کردن درباره الگوهای اجتماعی موفق می‌شود.

در هر جامعه ای که انسانها از تعلیم و تربیت به زبان مادری خود محرومند، معنی اش حاکمیت ظلم و استبداد سیاسی و اجتماعی در آنجا می‌باشد. بی عدالتی وجود دارد زیرا در آنجا زبانی بر دیگر زبانها و یک گروه انسانی بر دیگر گروههای انسانی در موضعی برتر و حاکم قرار دارد. این به معنی آنست که در آن جامعه استثمار انسانهای غیر حاکم و محو شدنشان از صحنه تاریخ از پیش طرح ریزی گشته است.

برای نابودی انسانها سه راه عمده وجود دارد:

نابود کردن فیزیکی نسل دیگران توسط یک بمب اتمی که در منطقه ما غیر ممکن است. زیرا کردها در تمامی پهنه - ۱ خاورمیانه و تمامی گوشه و کنار آن پراکنده شده اند.

!عنوان کردن فرضیه خون پاک و ژن خالص - ۲

این فرضیه در مملکت ما طرح و تجربه شد، اما اکنون اعتبار خود را از دست داده است. زیرا در نتیجه مهاجرتهای مداومی که طی قرون و اعصار متمادی صورت گرفته است، چیزی بنام ژن خالص نمانده است و اگر هم مانده باشد آنها ژنهای ناقصی هستند زیرا متخصصین و صاحب نظران ژن شناسی ثابت کرده اند که درجه هوش و استعداد صاحبان ژنهای خالص بسیار پائین بوده، در مقابل بیماریهای گوناگون نیز مقاومت بسیار ضعیفی دارند.

از طریق نابود کردن ژن های مدنی و فرهنگی - ۳

ژن مدنی، فرهنگ و مجموعه تمدنی است که از نسلهای گذشته به عنوان میراثی گرانبها بمانده، و این آن چیز است که سیاستگران، آماج حملات خود قرار داده و نابودی آنرا در دستور کار خود داشته و دارند.

برای نابودی ملت‌ها در خاورمیانه می‌خواهند از طریق غیر قانونی و قدغن کردن زبانشان در حقیقت فرهنگ، تاریخ و هویت آنرا نابود کنند و به بردگان و انسانهای درجه ۲ تبدیل نمایند. و در نهایت نامشان را از صفحه تاریخ پاک کنند. زیرا تنها و تنها آن خلقی چنان آسان خواهد مرد و نامش از تاریخ زوده خواهد شد که زبان مادریش را فراموش کرده باشد. در حقیقت از اولین روز گشایش مدارس تک زبانی، کوشش برای نیل به این هدف، یعنی نابودی ملت‌ها در آغاز گردیده و ادامه دارد.

فرزندان چنین خلقی نسبت به فرهنگ، اندیشمندان، زبان، تاریخ و تمامی گذشته خود بیگانه گشته، بر اساس نقشه ای که برایش ریخته اند، به نسلی آماده به پذیرفتن بردگی تبدیل خواهند شد. زیرا یک نسل تنها زمانی به برده تبدیل خواهد شد که از زبان مادریش و از فرهنگ و تاریخش جدا افتاده باشد.

مسئله ای که ما در منطقه ی خاورمیانه با آن درگیریم، تدریس زبان کردی نیست. این مورد با وجود صدها مشکلی که حکومت جلوی ما گذاشته به طریق مختلف صورت خواهد گرفت، دغدغه و تلاش اصلی ما آموزش با زبان کردی است. یعنی از همان پایه های ابتدایی دانش آموزان گردد، و البته همه اقوام ساکن در منطقه، اجازه داشته باشند درس هایشان را با زبان مادری خود آموزش ببینند نه زبان دیگری.

متأسفانه هروقت درباره زبان مادری بخصوص زبان کردی صحبت می‌کنیم، فوراً از سمت حکومت یا بعضی از روشنفکران به انگ تجزیه طلبی محکوم می‌شویم. این درحالیست که زبان مادری ما ربطی به تجزیه طلبی ندارد و

خواستۀ برحق و حتی قانونی ماست. ما در هر ماه سال با موجی از بازداشت‌ها و زندانی مدرسان و فعالان این حوزه روبرو می‌شویم که تماماً به بهانه‌های واهی امنیتی و سیاسی است. در حالی که اصل ماجرا زبان‌گردی‌ست. اتفاقاً وجود زبان‌ها و قومیت‌های مختلف در خاورمیانه یک فرصت است، اما سیاست‌های غلط آن را تبدیل به تهدید کرده است.

آنچه شاهدیم، حکومت نمی‌خواهد هیچ روایتی جز روایت خود از سیاست، حقوق بشر، جامعه، تاریخ، اقتصاد و فرهنگ وجود داشته باشد. هرچیزی باید در دستان خودش باشد. آموزش با زبان مادری برای بلوچ، کرد، عرب، ترک، لر و... به اعتقاد آنها می‌تواند خدشه‌ای در روایت آنها ایجاد کند. شاهدیم هر فعالیت قومیتی و هویت‌طلبانه به شدت سرکوب می‌شود. دلیل این سرکوب به روایت تک‌بعدی حکومت از مردم برمی‌گردد.

وقتی آدم نتواند جهان را از پنجرهٔ زبانی خود نظاره کند به ضرورت هم از حیث اندیشه و هم از لحاظ درک هویت خود دچار مشکل و معضل خواهد شد. تمامی نویسندگانی که امروزه در فضای ایران و ترکیه به‌گُردی قلم می‌زنند این زبان را، در خانه یا اخیراً (نویسندگان جوان) در موسسات، آموزش دیده‌اند. اما فضایی که در آن زیسته‌اند فضای زبان‌گردی نبوده بلکه‌گُردی مانند زبان‌دومشان بوده است، فاجعه در همین جا مشخص می‌شود. زبان مادری ما تبدیل به زبان دوم ما شده است. حذف این زبان از نظام آموزشی و سیاسی باعث شده خیل عظیمی از مردم‌گُرد درک کافی و وافی از این زبان نداشته باشند. آنها خیلی به خودشان زحمت بدهند می‌تواند بعضی از متون‌گُردی را بخوانند ولی نمی‌توانند در نظام این زبان تفکر و تعقل کنند. درواقع سیاست‌های حکومتی موجب بیگانگی مردم با زبان مادری‌شان شده است.

زبان مادری برای هر ملتی اساس و ریشهٔ تفکر، هویت، فرهنگ و تمدن است، تا‌گُردزبانی وجود داشته باشد زبان‌گُردی هم وجود خواهد داشت. وقتی حکومت نمی‌تواند حکم به حذف فیزیکی تمامی‌گُردها بدهد، کاری می‌کند که خودشان از زبان مادری‌شان روی‌گردان شوند.

Anadili ve Toplumsal Cinsiyet

Işıl Ünal-23 Şubat 2025

Bireyin kendi kültürüyle okulda var olabilmesi, eşitler arası ilişkilerin kurulabilmesi önemlidir. Anadilinde eğitim, kültürel farklılıklar arasındaki eşitsizliklerin giderilmesinde ve kolektif hakların düzenlenerek kültürel gelişmelerin önünün açılmasında temel bir politikadır. Nitekim, uluslararası birçok sözleşme anadili hakkını ve anadilinde eğitimi güvenceye almaktadır. Böylece okulda demokratik bir kültürün temelini atılabilmesi daha mümkün görünmektedir

Modern toplumlar, farklı kültürler arasındaki çatışmaların ve ülkelerin kendi içlerindeki eşitsizliklerin getirdiği sorunlarla karşı karşıyalar. Yaşam biçimlerindeki çeşitliliğin, etnik toplulukların, mezheplerin ve dünya görüşlerinin temsil ve tanınma talepleri gittikçe yoğunlaşıyor. Ulus devlet inşa sürecinde egemenlik altına alınan, baskılanan dinsel, dilsel, etnik ve cinsel/cinsiyet kimlikleri ulusal ve küresel düzeylerde eşit yurttaşlık taleplerini ve bu konudaki mücadeleyi yükseltiyorlar. Ulus devlet inşa süreçleri aynı zamanda ulus inşa süreçleri olduğundan, bir yandan dil ulusun ortak, birleştirici bir unsuru olarak kurgulanmış ve zamanla egemen ulusun baskı aracına dönüşmüştür. Aynı zamanda ataerkiyi ulusal kimlikle biçimlendiren bu süreçte, kadınlara “ulusal roller” yüklemiş, onlar hem biyolojik hem de kültürel yeniden üretimin özneleri olarak tanımlanmışlardır. Kapitalistleşme bir yandan eşitsizlikleri artırırken öte yandan tektipleştirme sürecini dayatmıştır. Gerek kapitalist küreselleşmenin hız kazanmasının ekonomik, siyasal vb. sonuçları gerekse diğer siyasal-sosyal nedenler, gözlenen bu çatışmalar, başkaldırı ve mücadeleler ile ilişkilendirilebilir.

Kapitalist toplumların önemli bir kısmında resmî dil dışındaki anadilleri bugün de toplumsal/politik bir sorun olarak görülebilmektedir. Devletler, ulusal birliğin sürdürülmesi ve devletin “bekası” için tek dilliliği korumayı savunurlar. Farklı dillerin,

kültürlerin ülke sınırları içindeki varlığını inkâr eden, onları dışlayan “tek dil, tek millet” ideolojisi, ulus devletlerin bugün sürdürdükleri politikaların temelini oluşturur.

Asimilasyoncu politikalar da “dil kırımına” giden yolu açar. Kapitalist toplumlar hiyerarşik toplumlardır ve asimilasyoncu politikaların uygulandığı bir toplumda egemen dil (resmî dil) dışındaki diller ve kültürler daha düşük statüde görülürler. Yani ülkede birden fazla anadili varken, sadece egemen (resmî) dil serbestçe dolaşır, kamusal alanda geçerli olan odur, tüm hizmetlerin sunumu ve talebinde, kültürel faaliyetlerde, devletle ilişkilerde (resmî işlemlerde) bu dil kullanılır. Resmî dil yaşamın bütününde ve herkesçe kullanılırken, toplumdaki diğer anadiller yalnızca evde (özel alanda) ve yakın sosyal çevreyle iletişimde kullanılır. Sonuç olarak, bir yandan egemen ulusun ve onun dilinin üstün görüldüğü bir kültür oluşurken, diğer yandan ona tanınan ayrıcalıkların normalleştirilmesi, baskının, yasakların ve engellerin devam etmesi kolaylaşır.

Söz konusu kültür dünyada hüküm süren kapitalist ataerki ile harmanlanmıştır. Kapitalist ataerki, güçlünün egemenliğini kutsayan, duygu karşısında akli üstün gören, doğaya hükmetme isteği ve gücüne önem veren bir değerler sistemine dayanmakta ve toplumsal yaşam bu değerler etrafında biçimlenmektedir. Bugün olduğu gibi geçmişimiz de eril tahakkümce biçimlenmiş, bize, bu süreçte üretilen ve yeniden üretilen savaş kültürünü miras bırakmıştır. Bin yıllardır devam etmekte olan savaşlar, soykırımlar, katliamlar, çeşitli eril şiddet formları olarak, ataerkinin sürekliliğini sağlamaya devam etmektedir. Bu nedenle, ulus devletlerde resmî dil dışındaki anadillerine (ikincilleştirilen anadillere) yönelik baskılar ve yasaklar da toplumsal cinsiyet temelinde işleyen toplumsal güç ilişkilerince yönetilir.

Dolayısıyla, anadillerine yönelik yasaklar bir yandan o kültürden kadınların, hem toplumsal olanaklara (eğitim, sağlık, ulaşım, kültürel faaliyetler, vb.) erişimlerini önemli düzeyde sınırlar hem de bulundukları toplumsal alanlarda kendi dilleri ve kültürleriyle, yani kendileri olarak yer almalarını, kültür ve bilgi birikimlerini paylaşabilmeyi engeller. Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, sınıfsal ve kültürel farklılıklardaki eşitsizliklerle birlikte devreye girdikleri için, ikincilleştirilen anadilleri üzerindeki baskı ve engellemeler katlanarak artan yoksulluk ve yoksunluklara yol açabilir.

Anadilinin Anlam ve Önemi

Anadili, bireyin ilk temas kurduğu en yakın sosyal çevreden, kültürel topluluktan edindiği dil olduğuna göre, kişinin içine doğup büyüdüğü kültürle oluşturduğu bağ anlamına geldiği için önemlidir. Çünkü hepimiz, kendimizi, içinde yaşadığımız toplumu, bu toplumla kurduğumuz ilişkileri, kültürel kimliğimizi anadilimiz aracılığıyla tanımlarız. Dil ile kültür arasındaki ilişki çift yönlüdür. Kültürün bir parçası olan anadili, o kültürde üretilen anlamların, duyguların, sanatın, felsefenin, vb.lerinin taşıyıcısıdır. Bu, anadilini edinmemenin ve öğrenmemenin, kültürünü de kaybetmek anlamına geleceğini gösterir.

Dünyada ulus devletlerin dil politikaları nedeniyle anadillerin ve kültürlerin yeryüzünden silinme süreci devam ediyor. 21 Şubat Dünya Anadil Günü’nün UNESCO (1999) tarafından ilân edilmiş olması da bu tehlikeye dikkat çekme ve önlem alma çağrısı yapma anlamına geliyor. Türkiye’de, UNESCO verilerine göre, 39 anadil var ve 18 anadil ve lehçe yok olma tehlikesiyle karşı karşıya. Dillerin, kültürlerin yok olması anlamların, tarihin,

yerel bilginin, sanatın yok olması anlamına geliyor. Dolayısıyla, kayıp dünya halklarının kaybı, hepimizin kaybı oluyor.

Egemen kimlik dışındaki kolektif kimlikleri yok sayan veya bunların egemen kimliğe entegre edilmesine yönelik politikalar uygulayan ulus devletlere önerilen, resmî dil dışındaki dilleri ve kültürleri engelleyici, sınırlayıcı politikalardan vazgeçmeleridir. Anadilinin özgürce kullanılması talebi, kolektif bir hakkın talebidir. Bu talep, bir toplumda yaşayan tüm kültürler için karşılanmalıdır.

Eğitim sistemi, bu konuda önemli bir konumdadır. Eğitim sistemi, bir yandan kapitalizmin yarattığı ve/veya aralarındaki eşitsizlikleri derinleştirdiği farklılıkların (toplumsal sınıf, toplumsal cinsiyet, etnik ve inanç farklılıklarının) sürmesini, korunmasını kolaylaştıran bir işleyişe sahipken, diğer yandan da çatışma ve mücadeleler için alan oluşturur. Anadili resmî dilden farklı olduğu için öğretim dilini anlamama, eğitim maliyetini karşılayamama, cinsiyeti ve/veya cinsel yönelimi nedeniyle ciddî baskı altında olma gibi durumlar geçerliken ilgili kesimlerin eğitime erişimi zordur. Ama aynı zamanda ötekileştirme süreci de eğitim sürecinde gerçekleşir, yani eğitime erişebilenler ötekileştirme sürecine maruz kalabilirler.

Tüm bunlar, eğitim sisteminin örgütlenişi, eğitimin içeriği ve okuldaki öznelere aralarındaki ilişki ve ilişkilene biçimlerinin nasıl kurgulandığı ile ilişkilidir. Bireyin kendi kültürüyle okulda var olabilmesi, eşitler arası ilişkilerin kurulabilmesi önemlidir. Anadilinde eğitim, kültürel farklılıklar arasındaki eşitsizliklerin giderilmesinde ve kolektif hakların düzenlenerek kültürel gelişmelerin önünün açılmasında temel bir politikadır. Nitekim, uluslararası birçok sözleşme anadili hakkını ve anadilinde eğitimi güvenceye almaktadır. Böylece okulda demokratik bir kültürün temelini atılabilmesi daha mümkün görünmektedir.

Erkek Egemen Toplumda Anadili

Kapitalist ataerkil toplumlarda, kapitalizmin getirdiği ve giderek derinleşen eşitsizlikler, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleriyle birlikte ele alınmalı ve anlamlandırılmalıdır.

Anadilleri üzerindeki baskılar niçin en çok kadınların yaşamını olumsuz etkiliyor? Bunun nedeni ataerkil toplumlarda yaşıyor olmamız. Yani var olan toplumsal cinsiyet eşitsizliği. Eğitime erişimdeki eşitsizlik, iş yaşamına katılma konusundaki eşitsizlik, ev dışındaki toplumsal faaliyetlere katılma olanaklarındaki eşitsizlikler, kadının resmî dili yeterince öğrenememesini getirmektedir. Bu duruma kendi anadilinin kamusal alanda serbestçe kullanılmaması da eklenince, onun kendi başına doktora gidebilmesinin, karakola başvurabilmesinin (şiddet, ölüm tehdidi, vb. nedeniyle), önünde önemli bir dil engeli oluşmaktadır. Bu, çoğu kez resmî görevlilerle iletişim kurulamamasına neden olduğu için, kadınların hayatını kaybetmesine de yol açabilmektedir. Uluslararası sözleşmeler (örneğin İstanbul Sözleşmesi), devletle ilişkilerde (karakolda, mahkemede) devlete, anadili resmî dilden farklı olan kadınlar için tercüman hizmeti sağlama yükümlülüğü getirir de bu yükümlülük nadiren yerine getirilmektedir. Elbette esas olan, kadınlar üzerindeki yukarıda belirtilen ayrımcılıkların olmaması, bunların engellenmesidir.

Anadili üzerindeki baskılar ataerkil toplumda çeşitli sonuçlar doğuruyor: Kadın kendi kültürünü, kültürel tarihini taşıyan, yerel bilgiyi biriktiren bir konumda olabiliyor ve bu

durum kültürün sözlü tarihi açısından bir avantaj oluşturuyor. Ama aynı zamanda anadilini yalnızca gündelik hayatta kullanabiliyor. Örneğin bilim, felsefe, vb. konuşabileceği dil yeterliğine sahip olamıyor. Çünkü hem kendi anadilinde yapılan toplumsal ve kültürel faaliyetler sınırlanmıştır hem de eğitimden yoksunluk nedeniyle kimi ihtiyaçlar sınırlı kalmış olabilir.

Türkiye’de eğitim hakkı kavramı, çok sınırlı bir anlam yüklenerek, örneğin “eğitime erişim hakkı” olarak kullanılmaktadır. Elbette bu konuda da yukarıda değinildiği gibi, toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadınlar açısından (ve anadili resmî dilden farklı olanlar açısından) eğitime erişimin önünde ciddi bir engel oluşturur. Ama eğitim hakkını, eğitimin içeriğini de kapsayacak biçimde, yani eğitimi özneleşme, yetkinleşme süreci olarak ele alırsak, böyle bir eğitimin uygulanması talebi eğitim hakkı mücadelesini ifade eder. O zaman eğitim ortamının, okul ortamının sınıf, etnisite, dinî inanç/inançsızlık, cinsiyet ve cinsel yönelim açısından heterojen olduğunu kabul etmiş oluruz. Ulus-devletler, eğitim sürecini, mevcut egemen kültürün yeniden üretimi süreci olarak kurguladıkları için, eğer toplumda baskı altında tutulan, dışlanan kültürler ve anadiller varsa, onlar bu ortamda kendilerini rahatça ifade edemezler, kendilerini yetkinleştiremezler, yerel bilgilerini ve kültürlerini paylaşamazlar. İçsel deneyimleriyle uyuşmayan, önceden belirlenmiş bir kalıba uydurmaları için zorlar. Bireylerin kendilerini sistemce dayatılan düşünce, davranış, inanç kalıpları içine sokmaları beklenir. Bourdeu’nun “simgesel şiddet” olarak adlandırdığı bu durum, ancak toplumda eğitimin hak temelinde örgütlendiği, uygulandığı bir eğitim sistemiyle ortadan kalkar. Böyle bir eğitim sistemi, anadilinde eğitimi içermek zorundadır. Bu, aynı zamanda, evrensel bilgi ile yerel bilginin sentezinin oluşmasına olanak sağlayacağı için de çok değerlidir.

Çeşitli ülkelerde yapılan nicel araştırmalar, kız çocuklarının eğitime oğlan çocuklarına göre daha az devam edebildiklerini göstermektedir. Ş.Derince’nin UNESCO için hazırladığı Toplumsal Cinsiyet, Eğitim ve Anadili Raporunda (2012) belirttiğine göre, araştırmalarda, bunun nedeni olarak ailelerin tutumlarına, kültürel ve dinî yaklaşımlarına ve yoksulluk durumlarına bakıldığı ama anadili faktörüne ve bunun toplumsal cinsiyetle kesişimine çok az bakıldığı belirtilmektedir. Oysa bu kesişime bakıldığı durumlarda, kız çocuklarının maruz kaldığı eşitsizlik ve ayrımcılıkların daha derin olduğu görülmektedir. Yine Derince’nin aktardığına göre, Carol Benson’ın dünyada yapılan çeşitli araştırmaların sonuçlarıyla ilgili değerlendirmeleri bunu göstermektedir. Sonuçlar, kendi anadilleri dışında bir dilde eğitim verilen okullara gitmek zorunda olan çocuklar arasında, kız çocuklarının “okulda kullanılan dilde” bir dil yeterliliği geliştirmesinin çok daha güç olduğu yönündedir. Bu, kız çocuklarının ev içindeki geleneksel rollerinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca sınıf içi etkinliklerde kız çocuklarına pek fazla söz verilmediği de gözlemler arasındadır. Böylece, kızlar okul dilini, dersleri izleyebilecek kadar öğrenememektedirler.

Aslında kız çocuklarıyla ilgili yaşam koşulları, ülkelerin farklı kültürleri ve ülke içindeki alt kültürlerle (coğrafi bölge, kent, kırsal) göre farklılaştığı gibi, ülkelerin uyguladığı sosyal politikalara göre de farklılaşır. Türkiye toplumu açısından, konuya ilişkin araştırma sayısının sınırlılığı dikkat çekicidir.

Sonuç Olarak

Kültürel farklılıkların eşitliğini esas alan bir toplumda, bütün kimliklerin kendilerini ifade etmeleri ve eşit olanaklardan yararlanmaları ile ilgili olarak her şeyden önce demokratik bir zihniyete ve anlayışa gereksinim vardır. Bunun yanında, demokratik bir zihniyetin yaratılmasında ve demokratik değerlerin inşasında, farklılıkları bir zenginlik olarak gören ve bu farklılıkların kendilerini koruma, yaşatma, geliştirme, kurumsallaştırma ve anayasal güvenceye alma hakları ile ilgili yeni düzenlemelere gereksinim vardır. Bu gereksinim söz konusu kültürel toplulukların, kimliklerin kendi tarihlerini öğrenme; kendi coğrafyalarını tanıma ve bilme, edebiyatlarını, müziklerini, dillerini öğrenme ve bunlarla eğitim yapma, yaşamın tüm alanlarında anadilleri ile iletişim kurmak için meşru bir zemin oluşturma, politik ve sosyal yaşamda kendi kimlikleri ile yer alma haklarının garantiye alınması ve bu konuda bir uzlaşmanın barışçıl zeminde sağlanması gerekir. Bu durum beraberinde, kültürel kimliklerin belirtilen gereksinimlerin karşılanması için, demokratik eğitim iklimini ve sistemini zorunlu kılmaktadır.

Bugün Türkiye, düşünsel ve pratik anlamda demokrasinin önündeki engelleri kaldıramamanın krizini yaşamaktadır. Demokrasi kavramı, kapitalist toplumun sömürü çarkını, toplumsal eşitsizlikleri, ötekileştirme mekanizmalarını gören bir kavrayışla sorunsallaştırılmalı ve tartışılmalıdır. “Öteki”nin toplumsal/politik taleplerini duymayan, onların politik mücadelesinin önünü kapatan bir toplumun demokratikleşme yoluna girebilmesi zordur.